

Itäblokin aloitteet Euroopan turvallisuuskonferenssin pitämiseksi

Neuvostoliiton tavoitteena oli koko sodanjälkeisen ajan ollut Eurooppaan kesällä 1945 Potsdamin konferenssissa määritettyjen väliaikaisten rajojen vakiinnuttaminen sopimuksilla. Kylmän sodan alkaminen oli estänyt Saksaa koskevan rauhankonferenssin järjestämisen, eikä Saksan liittotasavalta hyväksynyt Oder-Neissen jokilinjaa Saksan itärajaksi vaan piti kiinni vuoden 1938 rajan kulusta. Toisaalta Neuvostoliitto pyrki sopimuksilla vahvistamaan oman valtapiirinsä kiinteyttä.

Neuvostoliitto esitti Euroopan valtioille marraskuussa 1954 kutsun Moskovassa pidettävään Euroopan turvallisuuskonferenssiin. Läntiset liittoutuneet ja puolueettomat maat kieltäytyivät kuitenkin osallistumisesta kokoukseen, josta tuli itäblokin maiden sotilasliittoa valmisteleva tilaisuus. Varsovan liitto perustettiin keväällä 1955, ja turvallisuuskonferenssin ajatus pysyi sen asialistalla.

Liennytyksen vähittäinen alkaminen antoi vuonna 1967 Varsovan liitolle aiheen tehdä ehdotuksen turvallisuuskonferenssin järjestämiseksi. Lännessä asiaan ei innostuttu, koska arvioitiin tarkoituksena olleen sulkea Yhdysvallat pois Euroopasta ja jättää maanosan Neuvostoliiton ylivoiman armoille.

Tshekkoslovakian miehitystä seurannut tilanne nosti maaliskuussa 1969 turvallisuuskonferenssin pitämisen jälleen Varsovan liiton julkilausumaan. Neuvostoliitto, joka huolestui Kiinan uhan kasvusta, täsmensi kaikille Euroopan valtioille esitettyä kutsua konferenssiin. Sen oli määrä korvata pitämättä jäänyt Saksan rauhankonferenssi ja vakauttaa Euroopan tilannetta. Oli kuitenkin yhä odotettavissa, ettei aloitteella olisi aikaisempaa parempia menestymisen mahdollisuuksia.

Toisaalta Euroopan blokkijako oli vuonna 1969 jo niin vakiintunut, ettei konferenssille ollut myöskään entisenlaisia esteitä. Osoituksena tilanteen muutoksesta oli Saksan liittotasavallan liennytyshenkisen idänpolitiikan kehittäminen käytännön toimiksi. Liittokansleri Willy Brandt saavutti syksyllä 1969 vaalivoiton ja teki seuraavana vuonna sarjan vierailuja itäblokin maihin. Samoihin aikoihin Yhdysvallat ja Neuvostoliitto valmistelivat Helsingissä aloitettavia SALT-neuvotteluja, joilla pyrittiin ydinaseistuksen rajoittamiseen.

Neuvostoliitto vetosi huhtikuussa 1969 Suomeen turvallisuuskonferenssin valmistelujen alkuun saattamiseksi. Presidentti Kekkonen hahmotteli toukokuussa oman, kattavamman konferenssialoitteen, joka lähti vähitellen etenemään. Se oli riittävän avoin, joten myös Yhdysvaltojen osallistuminen tuli mahdolliseksi, ja asialistaa voitiin laajentaa lännen näkemyksiä paremmin vastaavaksi.

Lähteinä mm: Osmo Apunen, Linjamiehet (2005), s. 233 - 237; Jens Hacker, Der Ostblock (1983), s. 509 - 512; Risto Hyvärinen, Virkamiehiä, viekkautta ja vakoilua (2000), s. 98 - 103; Max Jakobson, Tilinpäätös (2003), s. 36 - 38; Juhani Suomi, Liennytyksen akanvirrassa (1998), s. 202 - 207; Klaus Törnudd, Turvallisuus on oven avaamista (2005), s. 131 - 135.